

debat anmeldelser

KOLONIHISTORIE UDEN KOLONI

OM GRØNLANDSBINDET I DEN NYE DANSKE KOLONIHISTORIE

■ THORKILD KJÆRGAARD

Da den moderne europæiske kolonialisme tog sin begyndelse midt i 1300-tallet med spaniernes erobring af De Kanariske Øer, senere portugisernes erobring af den nordafrikanske by Ceuta (1415), var Grønland (sammen med Island og Færøerne) en veletableret del af det norske, fra 1380 det dansk-norske, rige. Her var kirker og klostre, her var jagt og fiskeri langs hele vestkysten op til de nordligste egne, her var et stort, veldrevet sæterlandbrug med får, geder og kvæg, her var tusindvis af bønder, her var stormænd, her var købmænd og gejstlige i stadig kontakt med Norge og resten af Europa, og sådan havde det været siden slutningen af 900-tallet, hvor nordboer under ledelse af Erik den Røde slog sig ned i det dengang folketomme Grønland.

For en 1400-tals historiker med en smule fantasi ville det ikke være umuligt at forestille sig, at den europæiske ekspansion, der ikke var tilfældig men skyldtes dybtgående strukturelle forstærkninger af de vesteuropæiske samfund, ville fortsætte længe endnu og med tiden inddrage alle maritime stater, herunder Danmark(-Norge). Heller ikke ville det være umuligt at forestille sig, at en senere tid ville interessere sig for disse begivenheder, og at man i tidens fylde ville se titler som *Spansk kolonihistorie*, *Hollandsk kolonihistorie* og *Fransk kolonihistorie*. Også en dansk(-norsk) kolonihistorie ville kunne komme på tale. Hvad et sådant eventuelt kommende værk ville indeholde lå hen i det uvisse, men én ting kunne man allerede i 1400-tallet være sikker på, nemlig at det ikke ville inkludere Grønland. Uanset hvad fremtiden måtte bringe, ville Grønland – i modsætning til et hvilket som helst afrikansk, asiatisk, amerikansk, australsk eller oceanisk om-

råde – til evig tid være om ikke dansk(-norsk), så i hvert fald et tidligere dansk(-norsk) område. En dansk(-norsk) koloni – forstået som del af den moderne europæiske ekspansion efter 1350 – ville Grønland i sagens natur aldrig kunne blive.

Skulle Grønland have plads i kolonihistorien, måtte det være som koloni under en anden europæisk nation end Danmark(-Norge). Og sådan kunne det i øvrigt let være gået. Både hollænderne og englænderne var interesserede i Grønland i 1600-tallet, og hvis ikke Hans Egede havde fået overtalt en tøvende Frederik IV til at understøtte sit grønlandsprojekt, ville Grønland antagelig være gledet over på hollandske eller engelske hænder og dermed have erhvervet adgang til en plads i enten hollandsk eller britisk kolonihistorie. Hans Egede gjorde ikke Grønland til en koloni. Tværtimod forhindrede han, som bemærket af den norske kirkehistoriker Erling Danbolt, at Grønland blev en del af den moderne europæiske kolonialismes historie, hvor menuen for den indfødte befolkning i det Nordamerika, som Grønland er en del af, stod på racisme, folkemord, hensynsløs udbytning, kulturel destruktions og europæiske sygdomme.¹ Kun det sidste undgik Grønland ikke.

Skulle det ske, at Grønland på et eller andet tidspunkt gled ud af syne for Danmark(-Norge) uden dog at blive erobret af en anden europæisk nation, således som det faktisk skete i kølvandet på den senmiddelalderlige krise, hvis virkning forstærkedes af de siden 11-1200-tallet indtrængende eskimoer (inuit) og af den optrækkende klimaforværring,² så ville en senere dansk(-norsk) generhvervelse ikke gøre Grønland til koloni. Der ville i dette tilfælde være tale om *reconquista* – generobring, generhvervelse – af en ældgammel, aldrig glemt, aldrig opgivet besiddelse³ uden sammenhæng med moderne europæisk kolonialisme, uløseligt forbundet som den er med nyerhvervelse af beboede, hidtil ukendte oversøiske områder efter 1350 (eller eventuelt efter Amerikas opdagelse 1492).⁴ I modsat fald skulle en spansk kolonihistorie også omfatte hovedparten af det nuværende Spanien, som i middelalderen blev generobret fra araberne. En *reconquista* kan forløbe meget forskelligt. Den kan, som det var tilfældet under den blodige spanske *reconquista*, være forbundet med ubarmhjertig fordrivelse af de indtrængende folk, eller den kan – som det blev tilfældet i 1700-tallets Grønland – være aldeles ublodig og forbundet med en generøs anerkendelse af det indtrængende folks ret til at blive boende på det generobrede område med status af ligestillet natio-

1 Danbolt: 'Den ukjente Egede', 1.

2 Kjærgaard: 'Da der blev kastet lod'.

3 Grønland var på intet tidspunkt hverken glemt eller opgivet, hvilket adskillige aktstykker og breve vedrørende Grønlands besejling fra 1521-1699 viser. Bobé, Louis (red.): *Diplomatarium Groenlandicum*, 4-26. Hans Egede så hele sit virke i et *reconquista*-perspektiv og lagde i den forbindelse vægt på nordboruinerne som "et altafgørende forbindelsesled [mellem fortid og nutid]; de [ruinerne] udstrålede identitet, der gik på tværs af tid og sted" og vidnede storslået og uimodsigeligt om Danmark-Norges ret i Grønland. Mølholm Olesen: 'Hvorfor genoplivede Hans Egede nordboernes ruiner', 35.

4 Gulløv (red.): *Grønland – Den arktiske koloni*, 5-6, hvor den relevante periode for "moderne europæisk kolonialisme" fastsættes til "århundrederne efter 1500".

nalt mindretal inden for riget;⁵ altså som landsmænd.⁶ I mere end 1000 år har Grønland været en del af Danmark(-Norges) indre historie uden forbindelse med den moderne europæiske kolonialisme historie, der tager sin første spæde begyndelse i 1300-tallet.⁷

Når spørgsmålet om Grønlands plads i dansk(-norsk) historie er vigtigt, skyldes det ikke kun et i øvrigt ingeniørligt uvæsentligt ønske om korrekt klassificering af historiske fænomener, men også, at "kolonier og kolonialisme i dag er en tydeligt negativt ladede ord – et i sandhed sort kapitel i Europas historie", som det udtrykkes i et redaktionelt forord, der gentages enslydende i alle fem bind af den nye danske kolonihistorie, hvorfor det må antages at dække ikke bare i bred al-

5 Der tales f.eks. i Gulløv (red.): *Grønland – Den arktiske koloni*, 43 (og andre steder) om grønlændernes "oprindelige rettigheder". Hvilke? Da den første inuk satte sin fod på grønlandsk jord oppe ved Smith Sund højt mod nord en gang i 1100-tallet, havde der i århundreder boet nordboer i Grønland. Inuit er et sent tilkommet arktisk erobrersfolk med sibiriske rødder uden skygge af "oprindelige rettigheder" i Grønland.

6 Benævnt som "gæstevenskab" blev denne løsning foreslået – så vidt vides første gang – i 1687 af den københavnske borgmester Peder Hansen Resen. Kjærgaard: 'Er kolonitiden et historisk falsum?', 220. Aksiomet om grønlænderne som ligestillet nationalt mindretal inden for riget har ligget bag dansk(-norsk) grønlandspolitik siden Hans Egedes landing 1721 og gør det for så vidt stadig. En smuk, næsten poetisk formulering af tankegangen findes hos Thorvald Stauning, der som statsminister besøgte Grønland i 1930. I den kort efter udgivne rejseberetning taler statsministeren om "[d]et lille Eskimofolk, [der] nu i Aarhundreder har levet under Danmarks Varetægt og Beskyttelse". Stauning: *Min Grønlandsfærd*, 10.

7 Sammen med Island og Færøerne har Grønland udgjort en statsretlig enhed, først i norsk, senere i dansk-norsk og, fra 1814, i dansk historie (fra 1918/44 uden Island). Således Uffe Østergaard: "Island, Grønland og Færøerne var altså ikke kolonier, da deres statsretlige status var en anden [end tropekoloniernes]". Østergaard: 'Danmark – småstat, imperium og kolonimagt', 32. Den færøske historiker Zakarias Wang har i en række artikler og afhandlinger, hvoraf nogle er tilgængelige på nettet, foreslået navnet "Vestrig" for denne i dansk, norsk og nordatlantisk historie vigtige, men ofte oversete statsretlige entitet med 1000 år på bagen. Wang afviser, at Grønland som del af det gamle Norge (Norgesveldet) har været koloni og mener, at den danske regering gjorde sig skyldig i en krænkelse af folkeretten, da den den 14. november 1946 meddelte FN's 4. komité ("kolonikomitéen"), at Danmark agtede at indgive årlige rapporter til verdensorganisationen om Grønland og dermed *de jure* forvandlede Grønland fra ligestillet del af det danske rige til koloni. Forfatteren af disse linjer har gjort sig til talsmand for lignende synspunkter, idet det særligt fremhæves, at der ikke forelå ønske eller krav fra nogen udenlandsk magt om, at Grønland skulle betragtes som koloni. Den uanmodede anmeldelse af Grønland til FNs kolonikomité skete på foranledning af den radikale politiker Hermod Lannung, der præsterede det kunststykke at overtale regeringen til at se bort fra Udenrigsministeriets grundige, folkeretligt begrundede indstilling, som var, at Grønland ikke var og aldrig havde været en koloni og derfor lå uden for det område, som kolonikomitéen var udset til at befatte sig med. Med sin nyherhvervede *de jure*-kolonistatus blev Grønland på surrealistisk vis internationalt konfliktstof på lige fod med britiske, franske, belgiske, hollandske og portugisiske kolonier. Denne absurde komedie stod på i seks år, seks måneder og tre uger, indtil Grundloven af 5. juni 1953 på ny gjorde Grønland til en ligeberettiget del af det danske rige. *Weekendavisen*, 24.2.2017, Thorkild Kjærgaard: "Grønland og Hermod Lannungs private udenrigspolitik".

mindelighed, men også hvert enkelt bind specifikt.⁸ Ved med åbne øjne og mod bedre vidende at bøje sig for et politisk-ideologisk ønske om at rubricere Grønland sammen med de af europæiske magter (herunder Danmark-Norge) i perioden ca. 1350 til ca. 1900 undertvungne oversøiske territorier, åbner man begyndende med titlen *Grønland – Den arktiske koloni* (det eneste af kolonihistoriens fire regionale bind, hvor ordet koloni er trukket op i titlen) op for en syndflod af negative konnotationer og giver frit løb for postkolonialistisk forargelse og fordømmelse.

Fra første til sidste side er "kolonimagten" Danmark(-Norge) under anklage af de strenge, altid årvågne forfattere for at sigte på kontrol, økonomisk vinding og – værst af alt – civilisering af grønlænderne. Enhver antydning af, at den europæiske, på kristen etik baserede teknisk-matematiske kultur, som i dansk(-norsk) aftapning førtes til Grønland, ikke bare var flere gange mere magtfuld end den grønlandske, men også bedre, mildere og mere attraktiv, ikke mindst for kvinder, børn, fattige og udstødte end det gamle, ekstremt voldelige for ikke at sige morderiske grønlandske samfund,⁹ får forfatterne op i det røde felt. Aldrig slapper de ni "kolonihistorikere" (otte ph.d.er med en dr.phil. i arkæologi som førerhund) af og glæder sig over, at grønlænderne – i modsætning til hvad der var tilfældet for andre indfødte folk i Nordamerika – som ligestillet nationalt mindretal inden for det dansk(-norske) rige forblev et frit folk med fuld retssikkerhed, at voldsniveauet dalede kendeligt, at de fik et skriftsprog og lærte at læse og skrive, at jagten takket være garnfangst, skydevåben og andre europæiske redskaber blev mere effektiv og mindre farlig, at levestandarden steg, at de sultne fik noget at spise i krisesituationer, og at kvinderne fik fine billeder og pænt tapet i husene og blev hjulpet af uddannede jordemødre, når de skulle føde, i stedet for at være overladt til kvaksalveres barbariske og grusomme obstetrik. Vrangforestillinger og grove mistolkninger påtvinges virkeligheden, koste hvad det vil, så det passer ind i et koloniparadigme, som intet eller kun hændelsesvis har med Grønland at gøre.¹⁰

Et udmattende skoleridt, som man i nyere tid skal til sovjetisk og østeuropæisk historieskrivning for at finde paralleller til. Dét skulle alt passes ind i et forud fastlagt skema, og hvis ikke virkeligheden passede til teorien, så var det – som her – virkeligheden, der måtte give sig. Det er også til sovjetisk historieskrivning

8 Gulløv (red.): *Grønland – Den arktiske koloni*, 4, hovedredaktionens fælles forord.

9 Ole Marquardt har opgjort, at af 200 mennesker, som Niels Egede i 1740 mødte 150 km nord for Nuuk, var en fjerdedel (50) kendt som mordere: "From his conversation with the murderers it is evident that they had lived in Nuuk when Niels Egede's father [Hans Egede] was a missionary there". Marquardt: 'The importation of European diseases', 140.

10 At Danmark(-Norge) som mindre nordeuropæisk magt opmærksomt fulgte med i, hvad større nationer med omfattende oversøiske besiddelser gjorde og nu og da lod sig inspirere, er en selvfølge. Men det gør ikke Grønland til en koloni, ligesom det ikke gør Christianshavn til en koloni, at der – som påvist af historikeren Søren Rud – er slående paralleller mellem håndteringen af Grønland og håndteringen af Christianshavn i slutningen af 1800-tallet. Søren Rud: *Den rette blanding*, 42-64.

man må søge for at finde paralleller til hovedredaktionens pompøse selvscenearbejdelse: "Vi leverer en solid historisk baggrund for at forstå det aktuelle forhold. Vi kvalificerer med andre ord debatten" hedder det med udtrykkelig adresse til relationen mellem Danmark og Grønland.¹¹

Grønland – Den arktiske koloni er historien om en koloni, som aldrig har eksisteret, og det havde været bedre, om bogen var forblevet uskrevet. Nu har vi den som et sørgeligt vidnesbyrd om det velkendte diktum: "Al god historieskrivning er politisk. Al politisk historieskrivning er dårlig". Men selv om bogen er ulidelig – også på det lavpraktiske plan – er den ikke af den grund uden betydning.¹² Med eget bind i den nye, luksuriøst udstyrede kolonihistorie udsendt med støtte fra to højt respekterede fonde i hundredåret for salget af De Vestindiske Øer er Grønland som ved et kup, der leder tanken hen på Hermod Lannungs skamløse kidnapning af Grønland 1946,¹³ lyst i kuld og køn som koloni. Således anskuet fungerer *Grønland – Den arktiske koloni* som en blåstempling af den grønlandske selvstændighedsbevægelses påstand om, at kravet om løsrivelse fra Rigsfællesskabet – et nordatlantisk Brexit – er krav om endelig historisk retfærdighed.

Det er imidlertid ikke tilfældet. Det nordiske lag ligger dybere i Grønlands historie end det inuitiske spor, og snarere end som genopretning af en historiske uretfærdighed må kravet om selvstændighed og forkastelse af alt dansk(-norsk) anses som en undsigelse af landets historiske arv, ikke bare som den må forstås fra nordisk (og historisk-analytisk) hold, men også som den indtil for nylig er blevet forstået fra grønlandsk side.¹⁴ Hertil kommer, at selvstændighed – naboskabet med det mægtige USA taget i betragtning – er fuldstændig illusorisk. Den angelsaksiske verden, som Grønland på et hængende hår undgik at blive opslugt af i 1700-tallet, vil i skikkelse af et overmægtigt, suverænt indifferent USA kvase

11 Gulløv (red.): *Grønland – Den arktiske koloni*, 5.

12 De mange forfatteres bidrag er ikke smeltet sammen til en helhed. Det gælder navnlig kapitel 2, 3 og 4, hvor det vrimler med gentagelser, inkonsekvenser og ufuldførte tankerækker. Flere steder spørger man sig, om der overhovedet har været en redaktør forbi. Bibliografien er stærkt selektiv, billedtekster og registre mangelfulde.

13 *Weekendavisen*, 24.2.2017, Thorkild Kjærgaard: "Grønland og Hermod Lannungs private udenrigspolitik".

14 Gulløv (red.): *Grønland – Den arktiske koloni*, 420. Her omtales to centrale personer bag det moderne Grønland, nemlig præsten og forfatteren Mathias Storch og politikeren Augo Lyng, der begge forestillede sig en fremtid, hvor danskere og grønlandere stod side om side. Flere kunne nævnes, fra første halvdel af det 20. århundrede således forfatter og filolog Jonathan Petersen, forfatter og redaktør Kristoffer Lyng, præst og maler Svend Peter Kristian Rosing, politikeren Frederik Lyng, forfatter og seminarielærer Frederik Nielsen samt, ikke at forglemme, Hans Hansen fra Upernavik. Sidstnævnte holdt under Thorvald Staunings besøg 1930 i det, der dengang var Grønlands nordligste by, en formfuldendt tale, hvori han – efter at have bedt om mere danskundervisning i skolerne – lovpriste det land, "der [havde] værnet og beskyttet det lille [grønlandske] Folk igennem Aarhundreder". "Da følte jeg", skriver statsministeren, "Baandet, som aldrig maa brydes". Stauning: *Min Grønlandsfærd*, 78.

det lille grønlandske samfund til pindebrænde, som det er sket på andre øer med store amerikanske militæranlæg, blandt andet i Det Indiske Ocean. I en debatbog, som Rasmus Bjørgmose udgav året før Hjemmestyrets indførelse, skrev han, at: "Grønland har aldrig været en koloni – men kan blive det under hjemmestyret".¹⁵ Med den lille justering, at Hjemmestyret siden 2009 er blevet til selvstyre, står denne profeti med Selvstyrets nuværende kurs foran sin snarlige virkeliggørelse.

Det bliver spændende at se, om vore ni kolonihistorikere til den tid sidder klar ved tasterne for at fortælle en måbende verden om Grønlands rejse fra fribårent og velstående folk under Dannebrog over hjemmestyre og selvstyre til forhutlet engelsktalende *junk*-koloni under *Stars and Stripes*. En rejse hvis sidste etape finder sted under begejstret applaus fra letbenede, men også – med al respekt – temmelig tankeløse postkolonialistiske teoretikere med deres på det tørre.

Ovenstående kan tage sig ud som et ukollegialt bagholdsangreb. Det er det ikke. Straks efter at jeg for nu mere end fem år siden ved et tilfælde kom under vejr med, at en ny dansk kolonihistorie var under forberedelse, og at det i modsætning til tidligere var hensigten at inkludere et bind om Grønland, skrev jeg til redaktion og forlag og gjorde opmærksom på det urimelige i at gøre et tusind år gammelt søsterland til koloni. Der blev ikke reageret på mine henvendelser.

LITTERATUR

Trykte kilder

- Bjørgmose, Rasmus: *Grønland – solidaritet eller kaos*, København: Thaning & Appel, 1978.
- Bobé, Louis: *Diplomatarium Groenlandicum 1492-1814*, København: C.A. Reitzels Forlag, 1936.
- Danbolt, Erling: 'Den ukjente Egede', *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 44, 1973, 1-26.
- Gulløv, Hans Christian (red.): *Grønland – Den arktiske koloni*, København: Gads Forlag, 2017.
- Kjærgaard, Thorkild: 'Da der blev kastet lod om verdens skæbne ved Davis Strædet', *Tidsskriftet Grønland* (3) 2009, 150-161.
- Kjærgaard, Thorkild: 'Er kolonitiden et historisk falsum?', *Tidsskriftet Grønland* (4) 2015, 213-224.
- Marquardt, Ole: 'The importation of European diseases to Greenland and the great smallpox epidemic in the Nuuk region 1733-1734'. I *Dynamics and Shifting Perspectives of Arctic Societies and Research: Proceedings of the First IPSSAS Seminar, Nuuk 2002*, Nuuk: Ilisimatusarfik/ University of Greenland, 2004, 134-144.
- Møhlholm Olesen, Simon: 'Hvorfor genoplivede Hans Egede nordboernes ruiner?', *Tidsskriftet Grønland* (1) 2018, 31-35.
- Rud, Søren: *Den rette blanding – Oprindelighed og ledelse i 1800-tallets Grønland*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2017.
- Weekendavisen*, 24.2.2017, Thorkild Kjærgaard: "Grønland og Hermod Lannungs private udenrigspolitik".
- Stauning, Thorvald: *Min Grønlandsfærd*, Give: Stenbjerg, 1999 [1930].
- Østergaard, Uffe: 'Danmark – småstat, imperium, kolonimagt'. I Mikkel Venborg-Pedersen (red.): *Danmark – En kolonimagt*, København: Gads forlag, 2017.

¹⁵ Bjørgmose: *Grønland – solidaritet eller kaos*, 9.

THORKILD KJÆRGAARD
DR. PHIL., LEKTOR EMERITUS
ILISIMATUSARFIK
THORKILD@THORKILDKJÆRGAARD.COM